

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№1, 2019

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)
ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ჭ ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)
გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)
ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)
ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)
თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)
ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)
პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)
ლადო ქანტურია (პროფ., თსუ)
ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)
ლაშა ბრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)
გუნთერ ტოიბნერი (პროფ., ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)
ბერნდ შუნემანი (პროფ., მიუნხენის უნივერსიტეტი)
იან ლიდერი (პროფ., ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)
ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
კარმენ გარსიმარტინი (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2020

ISSN 1987-7668

აღდგენითი მართლმსაჯულების მოწესრიგება ევროკავშირში და მისი ანიშნალობა საქართველოში დანაშაულის მსხვერპლის სამართლებრივი მდგომარეობის გაძლიერებისთვის

თანამედროვე მსოფლიოში აღდგენითი მართლმსაჯულების პოპულარულობა დღითიდღე უფრო იზრდება და იგი დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესების დაკმაყოფილებისთვისაც უმნიშვნელოვანესი მექანიზმი ხდება. დანაშაულის მსხვერპლები აცხადებენ, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების დამსახურებით ისინი თავს აღიარებულად გრძნობენ, უბრუნდებათ უსაფრთხოების განცდა და უმარტივედბათ დანაშაულის შედეგად მიღებული ტრამეების დაძლევა. აღნიშნული დადებითი მხარეების გამო აღდგენითი მართლმსაჯულებამ საერთაშორისო დონეზეც მიიქცია ყურადღება. შედეგად კი აღდგენითი მართლმსაჯულების სტანდარტებმა ასახვა ჰპოვეს სხვა და სხვა საერთაშორისო აქტებში.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი იცნობს განრიდებისა და მედიაციის პროგრამას, რომელიც მიეკუთვნება აღდგენითი მართლმსაჯულების ფორმას. რაც შეეხება სრულწლოვანთა მართლმსაჯულებას, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი იცნობს განრიდების ინსტიტუტს, რომლის ერთ-ერთი პირობა, კერძოდ, ზიანის სრული ან ნაწილობრივი ანაზღაურება შეიძლება ერთი შეხედვით ჩაითვალოს აღდგენითი მართლმსაჯულების ფორმად, თუმცა საერთაშორისო სტანდარტებისა და პრაქტიკის ანალიზი იძლევა იმის თქმის საშუალებას, რომ მხოლოდ ზიანის ანაზღაურება არ წარმოადგენს აღდგენით მართლმსაჯულებას. აქედან გამომდინარე, საქართველოში დანაშაულის მსხვერპლებს (გარდა იმ შემთხვევისა, რომ სისხლის სამართლის საქმე ხორციელდება არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების შესაბამისად) არ აქვთ შესაძლებლობა ისარგებლონ აღდგენითი მართლმსაჯულებით, რაც მათ სუსტ სამართლებრივი პოზიციაში ამყოფებს. სწორედ ამიტომ, სტატიის მიზანია ნათლად წარმოაჩინოს აღდგენითი მართლმსაჯულების სტანდარტები, ხაზი გაუსვას სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში მოქმედი განრიდების თავისუბურებებს, გამოკვეთოს, რომ დანაშაულის მსხვერპლს არ აქვს აღდგენითი მართლმსაჯულებაზე წვდომა და ამით ხელი შეუწყოს მომავალში სრულწლოვანთა მიმართაც მის ამოქმედებას.

საკვანძო სიტყვები: აღდგენითი მართლმსაჯულება, დანაშაულის მსხვერპლი, სისხლის სამართლის პროცესი, განრიდება და მედიაცია.

1. შესავალი

დღეს თანამედროვე მსოფლიოში აღდგენითი მართლმსაჯულება დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესების დაკმაყოფილების კუთხით ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მექანიზმად მიიჩნევა. თუ დანაშაულის მსხვერპლი ტრადიციულ სისხლის სამართლის პროცესში გარიყულია და თავს ვერ გრძნობს აღიარებულად,¹ აღდგენითი მართლმსაჯულების მიმართ დანაშაულის მსხვერპლთა უმრავლესობას სხვა დამოკიდებულება აქვთ. მათი თქმით, აღდგენითი მართლმსაჯულება მათ ეხმარება დანაშაულით მიღებული ტრამეების დაძლევაში.² სწორედ ამიტომ, აღდგენითი მართლმსაჯუ-

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

¹ Herman S., *Parallel Justice for Victims of Crime*, Washington, DC, 2010, 40.

² European Forum for Restorative Justice, *Practice Guide for Restorative Justice Services, The Victims' Directive Challenges and Opportunities for Restorative Justice*, Belgium, 2016, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>, [15.04.2019].

ლებზე ბოლო წლების განმავლობაში განსაკუთრებული ყურადღება მახვილდება საერთაშორისო დონეზე. ევროკავშირმა აღნიშნულ საკითხს ცალკე მუხლები დაუთმო როგორც სისხლის სამართლის პროცესში დანაშაულის მსხვერპლის სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ საბჭოს 2001 წლის 15 მარტის ჩარჩო გადაწყვეტილებაში,³ ისე „დანაშაულის მსხვერპლის უფლებების, მხარდაჭერისა და დაცვის მინიმალური სტანდარტებისა და ჩარჩო გადაწყვეტილების 2001/220/JI ჩანაცვლების შესახებ ევროპარლამენტისა და საბჭოს 2012 წლის 25 ოქტომბრის №2012/29/EU დირექტივაში“,⁴ სადაც მან ჩამოაყალიბა აღდგენითი მართლმსაჯულების სტანდარტები.

საქართველომაც ფეხი აუწყო საერთაშორისო დონეზე არსებულ ტენდენციას და 2010 წელს არასრულწლოვანების მართლმსაჯულების სისტემაში დაინერგა აღდგენითი მართლმსაჯულება.⁵ იგი მოქმედებს განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის სახით⁶ და მის განხორციელებაზე უფლებამოსილ ორგანოს წარმოადგენს სსიპ დანაშაულის პრევენციის ცენტრი.⁷ შესაბამისად, მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რამდენად ითვალისწინებს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში მოქმედი პროგრამები ევროკავშირში არსებულ სტანდარტებს.

რაც შეეხება სრულწლოვანთა მართლმსაჯულებას, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი⁸ ასევე იცნობს განრიდების ინსტიტუტს, რომელიც ნაკლებად მძიმე და მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში გამოიყენება, როგორც სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული მექანიზმი.⁹ თუმცა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებისგან განსხვავებით, სრულწლოვანთა მიმართ მოქმედი განრიდების ინსტიტუტი არ იცნობს მედიაციის პროგრამას. თუმცა საინტერესოა, სსკ 168¹ მუხლის პირველი ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტის ჩანაწერი, რომლის თანახმად, მიყენებული ზიანის სრულად ან ნაწილობრივ ანაზღაურების შემთხვევაში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს განრიდება. შესაბამისად, დაისმის საკითხი, მხოლოდ ზიანის ანაზღაურება შეიძლება იქნეს თუ არა მიჩნეული აღდგენითი მართლმსაჯულების ფორმად.

წინამდებარე სტატიის მიზანს სწორად აღნიშნულ კითხვებზე პასუხის გაცემა წარმოადგენს. შესაბამისად, სტატიაში თავდაპირველად მიმოხილული იქნება აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარების ისტორია, არსი, ფუნქცია და მიზნები, შემდეგ განხილული იქნება 2001 წლის ჩარჩო გადაწყვეტილებისა და 2012 წლის დირექტივის ის დებულებები, რომლებიც მნიშვნელოვანია აღდგენითი მართლმსაჯულების კუთხით. ბოლოს კი შეჯამდება განხილული საკითხები და დადგინდება, თუ რამდენად შეესაბამება საქართველოში მოქმედი აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამები ევროკავშირის სტანდარტებს და რამდენად შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ კომპენსაცია ჩაითვალოს აღდგენითი მართლმსაჯულების ფორმად.

³ Council Framework Decision of 15th March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings, შემდგომში – ჩარჩო გადაწყვეტილება ან 2001 წლის ჩარჩო გადაწყვეტილება.

⁴ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25th October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, შემდგომში – დირექტივა ან 2012 წლის დირექტივა.

⁵ ჩხეიძე ი., არასრულწლოვანთა განრიდება-მედიაციის პროგრამა, ქუთაისი, 2018, 4.

⁶ თანდილაშვილი ბ., სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის უფლებები ევროპული და ქართული კანონმდებლობის მიხედვით, გერმანულ - ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი, No. 2, 2017, 55-56, <<http://www.dgstz.de/storage/documents/HLIlfKffRj6fKu2z37r81AsxGIkyisXchAZW9ySTc.pdf>>, [03.04.2019].

⁷ მედიაციის პროგრამასთან დაკავშირებით <<http://prevention.gov.ge/page/31/geo>>, [16.04.2019].

⁸ შემდგომში – სსკ, 09/10/2009.

⁹ თოლორაია ლ., გიორგაძე გ. (რედ.), საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები, თბ., 2015, 487-488.

2. აღდგენითი მართლმსაჯულების მიმოხილვა

დანაშაულის მსხვერპლად ქცევა უმძიმესი მოვლენაა და იგი ხშირად ადამიანის ცხოვრებას ძირ-ფესვიანად ცვლის. მნიშვნელობა არ აქვს „ნაკლებად მძიმე“ თუ „მძიმე“ დანაშაულია ჩადენილი, მას მაინც ახლავს ტრამვა. დანაშაულის შემდეგ დანაშაულის მსხვერპლს ეუფლება ისეთი ემოციები, როგორია შიში, უსუსურობის განცდა, საკუთარი თავისა და მისი ახლობლების მიმართ ბრაზი, რწმენის დაკარგვა და საკუთარი თავის დადანაშაულება.¹⁰ აღნიშნული ვითარება წარმოშობს მსხვერპლის მოთხოვნილებებსა და საჭიროებებს, რომელიც უნდა დააკმაყოფილოს სისხლის სამართლის პროცესმა. ჯეფრი მარფის თანახმად¹¹, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის ძირითად ფუნქციას სწორედ დანაშაულის მსხვერპლის უფლებებში აღდგენა წარმოადგენს. კერძოდ, თუ დანაშაულის ჩადენით დამნაშავე ამბობს, რომ მას სძულს დანაშაულის მსხვერპლი, რომ დანაშაულის მსხვერპლი მასზე ნაკლები ღირებულების მქონეა, სისხლის სამართლის პროცესის განხორციელებით უნდა გამოაშკარავდეს, რომ დანაშაულის მსხვერპლიც სრულფასოვანი და იმავე ღირებულების მქონე მოქალაქეა.¹² თუმცა ფაქტია, რომ ტრადიციული სისხლის სამართლის პროცესი აღნიშნულ ფუნქციას ნაკლებად ახორციელებს. იგი დანაშაულის მსხვერპლზე მეტად, ბრალდებულზე ორიენტირებული სისტემაა, სადაც სათანადოდ არ არის გათვალისწინებული დანაშაულის მსხვერპლის საჭიროებები და მოთხოვნილებები.¹³ ზოგიერთი მეცნიერის მოსაზრებით, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემა იმდენად არაადეკვატური და ფრაგმენტულია, რომ დანაშაულის მსხვერპლის პატივსა და ღირსებასაც კი ღაზავს.¹⁴

დანაშაულის მსხვერპლის მიმართ ასეთმა მოპყრობამ გამოიწვია XX საუკუნის 70-იან წლებში დანაშაულის მსხვერპლის მხარდამჭერი მოძრაობების ჩამოყალიბება.¹⁵ ისინი ითხოვდნენ სისხლის სამართლის პროცესში დანაშაულის მსხვერპლისთვის სათანადო უფლებების მინიჭებას.¹⁶ ამავდროულად დაიწყო ტრადიციული სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის ალტერნატივის ძიებაც და ძიების პროცესში ხელახლა იქნა აღმოჩენილი აღდგენითი მართლმსაჯულება, რომელიც ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში მოქმედებდა, თუმცა სისხლის სამართლის ინსტიტუციონალიზაციის შედეგად საუკუნეების განმავლობაში აღარ ფუნქციონირებდა.¹⁷ აღდგენითმა მართლმსაჯულებამ სწრაფად მოიკიდა ფეხი ანგლო-საქსური სამართლის სისტემის ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა კანადა, ამერიკის შეერთებული შტატები, ავსტრალია, ახალი ზელანდია და ჩრდილოეთ ევროპის

¹⁰ Zehr H., Stutzman Amstutz L., MacRae A., Pranis K., *The Big Book of Restorative Justice*, NY, 2015, 136.

¹¹ ჯეფრი მარფი სამართლისა და ფილოსოფიის დარგში მოღვაწე ამერიკელი მეცნიერია. მისი მოძღვრებები დანაშაულისა და სასჯელის შესახებ დიდ როლს თამაშობს სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარებაში.

¹² Dearing A., *Justice for Victims of Crime, Human Dignity as the Foundation of Criminal Justice in Europe, Switzerland*, 2017, 341.

¹³ Buczma S., Kierzyńska R., *Protection of Victims of Crime in the View of the Directive 2012/29/EU Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime in the European Union and the Directive 2011/99/EU on the European Protection Order*, Judicial Academy of the Slovak Republic, 1, <http://www.ja-sr.sk/files/Kierzyńska_Buczma_Protection%20of%20victims.pdf>, [30.03.2019].

¹⁴ Herman S., *Parallel Justice for Victims of Crime*, Washington, DC, 2010, VIII- IX.

¹⁵ Beloff D., *Victims' Rights, A Documentary and Reference Guide*, USA, 2012, 20-24.

¹⁶ Vanfraechem I., Bolívar D., *Restorative Justice and Victims of Crime, Victims and Restorative Justice*, Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 49-51.

¹⁷ Kasper J., Schlickum G., Weiler E., *Der Täter-Opfer-Ausgleich*, München, 2014, 1- 4; Zehr H., *The Little Book of Restorative Justice*, NY, 2015, 18.

ქვეყნები.¹⁸ მოგვიანებით იგი კონტინენტური სამართლის სისტემის ქვეყნებშიც გავრცელდა და დღეს აღდგენითი მართლმსაჯულება დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესების დაცვის უმნიშვნელოვანეს მექანიზმს წარმოადგენს.¹⁹

ტრადიციული სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, აღდგენითი მართლმსაჯულება დანაშაულს განიხილავს, როგორც ურთიერთობების ხელყოფას, რომელიც ინვეს არა მსჯავრდებას, არამედ ვალდებულებების დაკისრებას. გარდა ამისა, თუ ტრადიციულ სისხლის სამართალი ხორციელდება სახელმწიფოს მიერ და მიმართულია პირის მსჯავრდებისკენ, აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესში მონაწილეობენ ისინი, ვისაც უშუალოდ შეეხო დანაშაული, კერძოდ, დანაშაულის მსხვერპლი, დამნაშავე და ზოგიერთ შემთხვევაში საზოგადოების წევრები და მიმართული ზიანის გამოსწორებისკენ. და ბოლოს, თუ ტრადიციული სისხლის სამართალი ფოკუსირებულია იმაზე, რომ დამნაშავემ მიიღოს ის, რაც დაიმსახურა, აღდგენითი მართლმსაჯულება ფოკუსირებულია დანაშაულის მსხვერპლის საჭიროებებზე და დამნაშავის მიერ პასუხისმგებლობის აღებაზე.²⁰ შესაბამისად, აღდგენითი მართლმსაჯულების ფუნდამენტურ პრინციპებს წარმოადგენს მონაწილეობა (კომუნიკაცია),²¹ ნებაყოფლობითობა,²² პასუხისმგებლობის აღება, რეპარაცია.²³

თანამედროვე კვლევები ადასტურებენ აღდგენითი მართლმსაჯულების დადებით გავლენას დანაშაულის მსხვერპლზე. პროცესის შემდეგ დანაშაულის მსხვერპლებს უმცირდებათ ან უქრებათ შიში, უბრუნდებათ უსაფრთხოებისა და დაცულობის განცდა, გრძნობენ მხარდაჭერას, ეცვლებათ წარმოდგენა საკუთარ თავზე, უბრუნდებათ აღიარებისა და ღირსების შეგრძნება, აქვთ კმაყოფილებისა და სამართლიანობის განცდა. საბოლოო ჯამში, ისინი უფრო ძლიერდებიან და უმარტივდებიან დანაშაულის შედეგად მიღებული ტრამვების დაძლევა.²⁴

დღეს აღდგენითი მართლმსაჯულება აერთიანებს მრავალ პროგრამას,²⁵ მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია მედიაცია, აღდგენითი კონფერენციები და წრიული პროცესები, იგი როგორც უკვე აღინიშნა, მოქმედებს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის ევროკავშირის წევრ უმრავლეს

¹⁸ *Deymié B.*, Justice Restaurative: Le Dialogue Avant La Peine, *Revue Projet*, 2018/5 (N° 366), 79-80, <<https://www.cairn.info/revue-projet-2018-5-page-79.htm>>, [17.04.2019]; *Cario R.*, Justice Restaurative: Principes et Promesses, *Les Cahiers Dynamiques*, 2014/1 (n° 59), 24, <<https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-dynamiques-2014-1-page-24.htm>>, [17.04.2019]; *Moyersoen J.*, Chronique d'une justice restaurative au-delà des frontières, *Les Cahiers Dynamiques*, 2014/1 (n° 59), 96, <<https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-dynamiques-2014-1-page-96.htm>>, [17.04.2019]; *Zehr H.*, *The Little Book of Restorative Justice*, NY, 2015, 18-19.

¹⁹ *Kilchling M.*, Opferrechte und Restorative Justice, *Opferrechte in europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive*, *Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.)*, *Viktimologie und Opferrechte*, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 64.

²⁰ *Zehr H.*, *The Little Book of Restorative Justice*, NY, 2015, 30.

²¹ *Kasper J., Schlickum G., Weiler E.*, *Der Täter-Opfer-Ausgleich*, München, 2014, 20.

²² იქვე, 43-44; *Zehr H.*, *The Little Book of Restorative Justice*, NY, 2015, 57.

²³ *Béal C.*, Justice Restaurative et Justice Pénale, *Rue Descartes*, 2018/1, (N 93), 60, <https://www.cairn.info/revue-rue-descartes-2018-1-page-58.htm?try_download=1&contenu=article>, [17.04.2019].

²⁴ *APAV*, *IVOR Report, Implementing Victim-Oriented Reform of the Criminal Justice System in the European Union, Portugal*, 2016, 55, <<https://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/IVOR-Repot-WebVersion.pdf>>, [16.04.2019]; *Vanfraechem I., Bolívar D.*, Restorative Justice and Victims of Crime, *Victims and Restorative Justice*, *Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.)*, Oxfordshire, NY, 2015, 53-54; *European Forum for Restorative Justice*, *Practice Guide for Restorative Justice Services*, *The Victims' Directive challenges and opportunities for Restorative Justice*, Belgium, 2016, 6, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>, [15.04.2019]; *Gavrielides T.*, *The Victims' Directive and What Victims Want From Restorative Justice*, *Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*, London, 2015, 8-11, <https://www.researchgate.net/publication/276107075_The_Victims'_Directive_and_What_Victims_Want_From_Restorative_Justice>, [16.04.2019].

²⁵ *Zehr H.*, *The Little Book of Restorative Justice*, NY, 2015, 13-20.

სახელმწიფოში, მაგალითად, გერმანიაში, ავსტრიაში, საფრანგეთში, ფინეთში, დანიაში, შვედეთსა და ბელგიაში.²⁶

3. აღდგენითი მართლმსაჯულების მოწესრიგება ევროკავშირში

3.1. 2001 წლის ჩარჩო გადაწყვეტილება

აღდგენითი მართლმსაჯულების პოპულარიზაციამ ბიძგი მისცა საერთაშორისო დონეზე მის მოწესრიგებას. აღდგენითი მართლმსაჯულების შესახებ პირველი ჩანაწერი უკვე 1985 წელს, გაეროს დეკლარაციაში²⁷ გამოჩნდა. მას მოჰყვა არაერთი რეზოლუცია თუ რეკომენდაცია. მათ შორის აღსანიშნავია გაეროს 2002 წლის რეზოლუცია სისხლის სამართლის საქმეებში აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების ძირითადი პრინციპების შესახებ²⁸ და ევროპის საბჭოს 1999 წლის რეკომენდაცია სისხლის სამართლის საქმეებში მედიაციის შესახებ.²⁹ რაც შეეხება ევროკავშირს, აღდგენითი მართლმსაჯულების შესახებ პირველი ჩანაწერი 2001 წლის ჩარჩო გადაწყვეტილებაში გაჩნდა. გაეროსა და ევროპის საბჭოს აქტებისგან იგი იმით განსხვავდებოდა, რომ მას არა სარეკომენდაციო ხასიათი, არამედ შესასრულებლად სავალდებულო ხასიათი ჰქონდა. სწორედ ამიტომ, მისი მიღება საერთაშორისო და ევროპულ დონეზე მიიჩნევა უმნიშვნელოვანეს ნაბიჯად.³⁰

ჩარჩო გადაწყვეტილებაში აღდგენით მართლმსაჯულებას მიეძღვნა პირველი და მე-10 მუხლები. პირველი მუხლის „ე“ ქვეპუნქტში მოცემული იყო აღდგენითი მართლმსაჯულების განმარტება, ხოლო მე-10 მუხლში განმტკიცდა მის განხორციელებასთან დაკავშირებული დებულებები.

²⁶ გერმანიაში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-DE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=1&member=1>, [15.04.2019]; ავსტრიაში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-AT-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=5&member=1>, [15.04.2019]; *Bachinger L.M., Pelikan C.*, Victim and Mediation in Austria, Victims and Restorative Justice, *Vanfraechem I., Bolivar D., Aersten I.* (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 91; საფრანგეთში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-FR-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=5&member=1>, [15.04.2019]; ფინეთში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-FI-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=1&member=1#n10>, [15.04.2019]; *Gade C. B. N.*, “Restorative Justice”: History of the Term’s International and Danish Use, *Nordic Mediation Research, Nyland A., Ervasti K., Adrian L.* (eds.), Tromsø, Helsinki, Copenhagen, 2018, 32-37, <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-73019-6.pdf>>, [15.04.2019]; შვედეთში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-SE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=5&member=1> [15.04.2019]; ბელგიაში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-BE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=1&member=1>, [15.04.2019].

²⁷ United Nation, Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34, 29/11/1985.

²⁸ ECOSOC Resolution 2002/12 Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters.

²⁹ Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States Concerning Mediation in Penal Matters, 15/11/1999, შემდგომში – ევროპის საბჭოს 1999 წლის რეკომენდაცია; *Kilchling M.*, Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, *Sautner L., Jesionek U.* (Hrsg.), *Viktimologie und Opferrechte*, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 65.

³⁰ *Lauwaert K.*, European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice, *Victims and Restorative Justice, Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I.* (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 245; *Borgers M.*, Implementing Framework Decisions, *Common Market Law Review*, Vol. 44, 1361–1386, 2007, 1361, <<https://pdfs.semanticscholar.org/4c26/394a09f32b1dcb956bec8622c7a131df9cd.pdf>>, [13.04.2019].

3.1.1. აღდგენითი მართლმსაჯულების განმარტება და გამოწვევები

ჩარჩო გადაწყვეტილების პირველი მუხლის „ე“ ქვეპუნქტი შემდეგნაირად განმარტავდა აღდგენით მართლმსაჯულებას: „სისხლის სამართლის საქმეებში მედიაცია გაგებულ უნდა იქნეს, როგორც სისხლის სამართლის პროცესამდე ან პროცესის ეტაპზე, დანაშაულის მსხვერპლისა და დამნაშავის სწრაფვა, მესამე კომპეტენტური პირის შუამავლობით, მოლაპარაკების გზით მიაღწიონ შეთანხმებას“.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩარჩო გადაწყვეტილებამ შემოიტანა აღდგენითი მართლმსაჯულების განმარტება, თანამედროვე მეცნიერებაში მიიჩნევა, რომ იგი ბევრი ნაკლოვანებით ხასიათდებოდა. პირველ ნაკლს წარმოადგენს ის, რომ ჩარჩო გადაწყვეტილება ფოკუსირებული იყო „სისხლის სამართლის საქმეებში მედიაციაზე“. აღდგენითი მართლმსაჯულების სხვა ფორმები კი, მაგალითად კონფერენციები არ იყო მოაზრებული. მეორე ნაკლს წარმოადგენდა ის, რომ მედიაციის გამოყენება შეიძლებოდა მხოლოდ სისხლის სამართლის პროცესამდე ან პროცესის ეტაპზე. შესაბამისად, იგი არ უშვებდა სასჯელის აღსრულების ეტაპზე მედიაციის განხორციელების შესაძლებლობას. მესამე ნაკლი იყო ის, რომ ჩარჩო გადაწყვეტილება მედიაციას მიიჩნევდა, როგორც მოლაპარაკების გზით „შეთანხმების მიღწევისკენ სწრაფვას“. აღსანიშნავია, რომ „შეთანხმების მიღწევის“ მიდგომა სათანადოდ ვერ ასახავს მედიაციის მრავალფეროვან შინაარსს. წარმატებულ მედიაციად შეიძლება ჩაითვალოს მედიაციის ისეთი ფორმა, რომელიც შემოიფარგლება დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შორის კომუნიკაციით. მაგალითად, როცა დამნაშავე დანაშაულის მსხვერპლის წინაშე აღიარებს დანაშაულში მონაწილეობას, როცა იგი პასუხს სცემს დანაშაულის მსხვერპლის კითხვებს. შესაბამისად, აუცილებელი არ არის, რომ მედიაციის პროცესი ყოველთვის ითვალისწინებდეს წერილობით შეთანხმებას.³¹

3.1.2. ჩარჩო გადაწყვეტილებით დადგენილი სტანდარტები

ჩარჩო გადაწყვეტილების მე-10 მუხლის პირველი პუნქტი ნევრ სახელმწიფოებს ავალდებულებდა მედიაციის ნახალისებას იმ დანაშაულების მიმართ, რომელსაც ისინი აღნიშნული ღონისძიების გამოყენებისთვის სათანადოდ მიიჩნევდნენ.

აღნიშნულმა რეგულაციამ მეცნიერებსა და პრაქტიკოსებში ასევე გამოიწვია კრიტიკა. მაგალითად, *კილჩლინგი* მიიჩნევს, რომ მოცემული ჩანაწერი ზოგადი და ფორმალური ხასიათის უფრო იყო, ვიდრე შინაარსობრივად რამის მთქმელი.³² *ლაუვერტის* მოსაზრებით, სიტყვა „ნახალისების“ გამოყენებამ გამოავლინა აღდგენითი მართლმსაჯულების მიმართ ჩარჩო გადაწყვეტილების დადებითი შეხედულება, თუმცა მედიაციის მხოლოდ „ნახალისებისა“ და „სათანადო დანაშაულების“ მიმართ გამოყენების რეკომენდაციით შემოფარგვლით, სახელმწიფოებს მიეცათ მოქმედების ფართო არეალი. მათ მიეცათ შესაძლებლობა მხოლოდ მინიმალური მოცულობით გამოეყენებინათ აღდგენითი მართლმსაჯულება, ისიც ნაკლებად მძიმე დანაშაულების მიმართ, რაც გამოიწვევდა ზოგიერთი დანაშაულის საერთოდ გამორიცხვას.³³

³¹ Lauwaert K., European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice (Eds. Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I.), Oxfordshire, NY, 2015, 248.

³² Kilchling M., Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.), Viktimologie und Opferrechte, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 67.

³³ Lauwaert K., European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 248-249.

რაც შეეხება ჩარჩო გადაწყვეტილების მე-10 მუხლის მე-2 პუნქტს, მის თანახმად, სახელმწიფოებს უნდა უზრუნველყოს, დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შორის მედიაციის ფარგლებში მიღწეული შეთანხმების გათვალისწინება. აღნიშნული ფრაზა ცხადყოფდა, რომ მედიაციის შედეგის მიმართ უნდა ყოფილი სერიოზული დამოკიდებულება. იგი ასევე მიუთითებდა იმაზე, რომ ნევრ სახელმწიფოებს სისხლის სამართლის პროცესში მედიაციისთვის უნდა მიეჩინათ სათანადო ადგილი.³⁴

3.2. 2012 წლის დირექტივა

3.2.1. გზა დირექტივის მიღებამდე

სამწუხაროდ ევროკავშირში ვერ განხორციელდა ჩარჩო გადაწყვეტილების ადეკვატური აღსრულება. მის აღსრულებას ხელი შეუშალა ბუნდოვანმა დებულებებმა, სახელმწიფოებისთვის მიცემულმა დიდმა დისკრეტიათ და აღსრულების იძულების მექანიზმის არ ქონამ.³⁵ თვითონ ევროკომისიის შეფასებითვე, ჩარჩო გადაწყვეტილება არ იყო საკმარისი დანაშაულის მსხვერპლის უფლებების სათანადო დაცვისთვის.³⁶ შესაბამისად, ჩარჩო გადაწყვეტილების მიზანი, რომ ყველა ნევრ სახელმწიფოში სათანადოდ ყოფილიყო დანაშაულის მსხვერპლის უფლებები დაცული, ვერ იქნა მიღწეული.³⁷

ჩარჩო გადაწყვეტილებით განცდილი მარცხის შემდეგ, 2009 წელს ევროკომისიის მიერ მიღებულ იქნა სტრატეგიის გზამკვლევი, რომლითაც აღიარებულ იქნა, რომ ევროკავშირის ნევრი სახელმწიფოების კანონმდებლობაში დანაშაულის მსხვერპლის უფლებების გასაუმჯობესებლად, საჭირო იყო კოორდინირებული და გრძელვადიანი სტრატეგიის შემუშავება. 2011 წელს ევროკომისიამ შეიმუშავა სტრატეგიული გეგმა სისხლის სამართლის პროცესში დანაშაულის მსხვერპლის უფლებებისა და დანაშაულის მსხვერპლის დაცვის გაძლიერების შესახებ. აღნიშნული ცნობილია როგორც ბუდაპეშტის გზამკვლევი. მასში აღინიშნა, რომ 2001 წლის ჩარჩო გადაწყვეტილება მოძველებული იყო და საჭირო იყო ახალი რეგულაციების შემუშავება.³⁸ შედეგად, 2012 წელს მიღებულ იქნა დირექტივა.³⁹

³⁴ Lauwaert K., *European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice* Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 248-249.

³⁵ იქვე.

³⁶ Buczma S., Kierzyńska R., *Protection of Victims of Crime in the View of the Directive 2012/29/EU Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime in the European Union and the Directive 2011/99/EU on the European Protection Order*, Judicial Academy of the Slovak Republic, 2, <http://www.ja-sr.sk/files/Kierzyńska_Buczma_Protection%20of%20victims.pdf>, [30.03.2019]; *Gavrielides T., The Victims' Directive and What Victims Want From Restorative Justice*, *Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*, London, 2015, 2, <https://www.researchgate.net/publication/276107075_The_Victims'_Directive_and_What_Victims_Want_From_Restorative_Justice>, [16.04.2019].

³⁷ *Brunilda P., European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU*, 2016, 3, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFJR-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019].

³⁸ იქვე.

³⁹ *Gavrielides T., The Victims' Directive and What Victims Want From Restorative Justice*, *Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*, London, 2015, 2, <https://www.researchgate.net/publication/276107075_The_Victims'_Directive_and_What_Victims_Want_From_Restorative_Justice>, [16.04.2019].

3.2.2. აღდგენითი მართლმსაჯულების მოწესრიგება დირექტივაში

2001 წლის ჩარჩო გადაწყვეტილებებისგან განსხვავებით, 2012 წლის დირექტივაში აღდგენით მართლმსაჯულებას უფრო დიდი ყურადღება დაეთმო. იგი აღიარებს დანაშაულის მსხვერპლისთვის აღდგენითი მართლმსაჯულების სარგებლიანობას,⁴⁰ უფრო მეტიც, დირექტივაში აღდგენითი მართლმსაჯულების განმტკიცებით, მოხდა მნიშვნელოვანი აქცენტის დასმა: აღდგენითი მართლმსაჯულება აღარ წარმოადგენს დამნაშავეზე ორიენტირებულ ინსტრუმენტს, როგორც ეს მართლმსაჯულების სისტემაში უმეტესწილად იყო გაგებული, არამედ გახდა დანაშაულის მსხვერპლის სასარგებლო მექანიზმიც.⁴¹ დირექტივა ფართოდ განმარტავს აღდგენით მართლმსაჯულებას (მე-2 მუხლი), მოითხოვს დანაშაულის მსხვერპლის ინფორმირებას აღდგენითი მართლმსაჯულების სერვისების შესახებ (მე-4 მუხლი), სახელმწიფოსგან მოითხოვს აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელებისას ისეთი პირობების შექმნას, რომ გამოირიცხოს დანაშაულის მსხვერპლის მეორეული ვიქტიმიზაცია (მე-12 მუხლი), ასევე მოითხოვს სახელმწიფოების მხრიდან მხარდაჭერას, რომ საქმე გადამისამართდეს აღდგენითი მართლმსაჯულების სერვისებთან (მე-12 მუხლი), მოითხოვს აღდგენითი მართლმსაჯულების განმახორციელებელი პრაქტიკოსების დატრენინგებას (25-ე მუხლი),⁴² ასევე მოითხოვს აღდგენითი მართლმსაჯულების სერვისებს შორის თანამშრომლობასა და კოორდინაციას (26-ე მუხლი).⁴³ მნიშვნელოვანია ასევე, რომ დირექტივა აღდგენით მართლმსაჯულებას განიხილავს როგორც სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ალტერნატივას, ისე მის შემავსებელ ნაწილს.⁴⁴

თუმცა უნდა აღინიშნოს, დირექტივა სახელმწიფოებს არ ავალდებულებს აღდგენითი მართლმსაჯულების შემოღებას.⁴⁵ იგი დანაშაულის მსხვერპლისთვის არ ადგენს აღდგენით მართლმსაჯულებაზე წვდომის უფლებას, დირექტივა მხოლოდ დაცვის ღონისძიებების უფლების შემოღებით შემოიფარგლება.⁴⁶ თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ მოცემული მუხლი დირექტივის მე-3 თავშია განთავსებული, რომელშიც განმტკიცებულია სისხლის სამართლის პროცესში დანაშაულის მსხვერპლისთვის მისანიჭებელი უფლებები, გასაკვირია, მე-12 მუხლი, რომელიც არ ადგენს აღდგენით მართლმსაჯულებაზე წვდომის უფლებას, რატომ მოხვდა დირექტივის მე-3 თავში.⁴⁷ ის, რომ დირექტივამ დანაშაულის მსხვერპლს არ მიანიჭა აღდგენით მართლმსაჯულებაზე წვდომის

⁴⁰ Recital 46, Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25th October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

⁴¹ *Kilchling M.*, Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, *Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.)*, Viktimologie und Opferrechte, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 67.

⁴² European Forum for Restorative Justice, Practice Guide for Restorative Justice SerServices, The Victims' Directive Challenges and Opportunities for Restorative Justice, Belgium, 2016, 16, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/-Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>, [15.04.2019].

⁴³ იქვე, 17.

⁴⁴ *Blackstock J.*, Protecting Victims: EU Competences and Mechanisms for Safeguards, Symposium "Legal Perspectives on the Victim", 2012, 8, <<http://2bquk8cdew6192tsu41lay8t.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2015/02/Protecting-Victims-EU-Competences-and-mechanisms-for-safeguards.pdf>>, [16.04.2019].

⁴⁵ European Commission, DG Justice, Guidance Document related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25th October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Ref. Ares (2013) 3763804, 2013, 32-33.

⁴⁶ APAV, IVOR Report, Implementing Victim-Oriented Reform of the Criminal Justice System in the European Union, Portugal, 2016, 56, <<https://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/IVOR-Report-WebVersion.pdf>>, [16.04.2019].

⁴⁷ იქვე.

უფლება, ხშირად დირექტივის მარცხადაც კი აღიქმება.⁴⁸ აღდგენითი მართლმსაჯულების ევროპული ფორუმი მიიჩნევს, რომ დაცვის ღონისძიებების უფლების მაგივრად, ევროპას რეალურად აღდგენით მართლმსაჯულებაზე წვდომის უფლება ესაჭიროება.⁴⁹

ასევე პრობლემურია დირექტივის ტონი აღდგენითი მართლმსაჯულების მიმართ. მე-12 მუხლი იწყება პირდაპირ დაცვის ღონისძიებებზე აქცენტის დასმით, რითაც იქმნება შთაბეჭდილება, რომ დანაშაულის მსხვერპლი აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამებისგან დასაცავია.⁵⁰ ამას ემატება დირექტივის პრეამბულის 46-ე პუნქტი, რომელის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამები დანაშაულის მსხვერპლისთვის შეიძლება ძალიან დიდი სარგებლის მომტანი იყოს, მაგრამ არ ავრცობს ამ საკითხს და პირდაპირ დაცვის ღონისძიებების გატარების აუცილებლობაზე საუბრობს.⁵¹ შეიძლება ითქვას, რომ დირექტივა ასეთი ტონით აღდგენითი მართლმსაჯულების მიმართ უნდო დამოკიდებულებას გამოხატავს.⁵²

3.2.2.1. აღდგენითი მართლმსაჯულების განმარტება

დირექტივის მე-2 მუხლის 1.d. პუნქტის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულება არის ნებისმიერი პროცესი, სადაც დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შეუძლიათ, მათი თანხმობის შემთხვევაში, სისხლის სამართლის საქმის მოგვარებაში აქტიურად მიიღონ მონაწილეობა მესამე, მიუკერძოებელი მხარის დახმარებით.

მოცემული განმარტების ანალიზის შედეგად შეიძლება ითქვას, დირექტივა აღიარებს აღდგენითი მართლმსაჯულების სხვადასხვა ფორმებს და იგი არ არის ფოკუსირებული მხოლოდ მედიაციაზე. გარდა ამისა, იგი აერთიანებს აღდგენითი მართლმსაჯულების როგორც პირდაპირ, ისე არაპირდაპირ ფორმებსაც. არაპირდაპირ მედიაციაში იგულისხმება დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შორის კომუნიკაცია მათი პირისპირ შეხვედრის გარეშე, მაგალითად წერილით ან აუდიო-ვიდეო ტექნიკური საშუალებებით. აღნიშნული ჩანაწერი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დღევანდელი პრაქტიკის ფონზე, ვინაიდან არაპირდაპირი მედიაცია ძალიან ხშირად გამოიყენება, მაგალითად მძიმე დანაშაულების შემთხვევაში, სადაც დანაშაულის მსხვერპლისა და დამნაშავეს პირისპირ შეხვედრა შეიძლება არ იყოს მიზანშეწონილი.⁵³

2001 წლის ჩარჩო გადანაცვებისგან განსხვავებით, დირექტივა ასევე არ არის ფოკუსირებული შეთანხმების მიღწევის მოდელზე. შესაბამისად, დირექტივა აღიარებს ისეთ პროგრამებს, რომელიც ორიენტირებულია კომუნიკაციაზე და არ მთავრდება მხარეთა შეთანხმებით.⁵⁴

⁴⁸ Brunilda P., *European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU*, 2016, 12, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFRJ-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019].

⁴⁹ იქვე, 16.

⁵⁰ Kilchling M., *Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive*, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.), *Viktimologie und Opferrechte*, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 71.

⁵¹ Brunilda P., *European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU*, 2016, 12-13, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFRJ-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019].

⁵² Lauwaert K., *European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice* Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 260.

⁵³ იქვე, 256.

⁵⁴ იქვე, 255; *European Forum for Restorative Justice, Practice Guide for Restorative Justice Services, The Victims' Directive Challenges and Opportunities for Restorative Justice*, Belgium, 2016, 8, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>, [15.04.2019].

მნიშვნელოვანია, რომ დირექტივა ტექსტში იხსენიებს მხოლოდ დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს, თუმცა აღნიშნული ჩანაწერი არ გამორიცხავს პროცესში სხვა მხარეების მაგალითად, მხარდამჭერების ან საზოგადოების სხვა წევრების მონაწილეობას.⁵⁵

აღდგენითი მართლმსაჯულების განმარტება, რომელიც მოცემულია დირექტივის მე-2 მუხლში, არ ადგენს აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელებისთვის დროის ლიმიტს, შესაბამისად იძლევა შესაძლებლობას, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულება განხორციელდეს სისხლის სამართლის პროცესის ნებისმიერ ეტაპზე, გამოძიებიდან დაწყებული სასჯელის შეფარდების ჩათვლით და ასევე სასჯელის აღსრულების ეტაპზეც.⁵⁶ ევროკომისიის სახელმძღვანელო დოკუმენტშიც ასევე აღნიშნულია, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულება აერთიანებს სხვადასხვა პროგრამებს, რომელიც შეიძლება მიმზღული იყოს სისხლის სამართლის პროცესს, მიმდინარეობდეს მის წინ, მასთან ერთად ან მის შემდეგ.⁵⁷ აღნიშნული განსხვავდება 2001 წლის დირექტივის მიდგომისგან, რომლის თანახმად, სისხლის სამართლის საქმეებში მედიაცია გამოიყენებოდა მხოლოდ სისხლის სამართლის პროცესამდე ან პროცესის ეტაპზე.⁵⁸ უნდა აღნიშნოს, რომ ისეთ ევროპულ სახელმწიფოებში, როგორცაა დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, ბელგია, საფრანგეთი, აღმდგენითი მართლმსაჯულების სერვისები უკვე მოქმედებს სასჯელი აღსრულების ეტაპზე.⁵⁹

დირექტივა ასევე უშვებს აღდგენითი მართლმსაჯულების გამოყენებას ყველა დანაშაულის მიმართ.⁶⁰ იგი მხოლოდ და მხოლოდ აღნიშნავს იმ ფაქტორებს, რომლებიც გათვალისწინებული უნდა იქნეს აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას. ასეთ ფაქტორებს მიეკუთვნება დანაშაულის ხასიათი და სიმძიმე, მიღებული ტრამვის სიმძიმე, დანაშაულის მსხვერპლის ფიზიკური, სექსუალური და ფსიქოლოგიური ხელშეუხებლობის სისტემატიური (განმეორებადი) ხელყოფა, ძალების უთანასწორობა, ასაკი, სიმწიფე ან დანაშაულის მსხვერპლის ინტელექტუალური შესაძლებლობები.⁶¹ მნიშვნელოვანია, რომ დანაშაულის მსხვერპლს, მიუხედავად მისი მოწყვლადობისა, უნდა ჰქონდეს აღდგენითი მართლმსაჯულებაში მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობა. კვლევები ცხადყოფს, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების წარმატებით ჩატარებისთვის მნიშვნელოვანია აქვს უშუალოდ პროცესს და არა დანაშაულის სახე-

⁵⁵ European Forum for Restorative Justice, Practice Guide for Restorative Justice Services, The Victims' Directive Challenges and Opportunities for Restorative Justice, Belgium, 2016, 8, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>, [15.04.2019].

⁵⁶ Brunilda P., European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU, 2016, 9, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFRJ-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019].

⁵⁷ European Commission, DG Justice, Guidance Document Related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25th October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Ref. Ares (2013)3763804, 2013, 32-33.

⁵⁸ Lauwaert K., European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 256.

⁵⁹ Kasper J., Schlickum G., Weiler E., Der Täter-Opfer-Ausgleich, München, 2014, 53-54; Kilchling M., Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.), Viktimologie und Opferrechte, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 77; Deymié B., Justice Restaurative: Le Dialogue Avant la Peine, Revue Projet, 2018/5 (N° 366), 80, <<https://www.cairn.info/revue-projet-2018-5-page-79.htm>>, [17.04.2019].

⁶⁰ APAV, IVOR Report, Implementing Victim-Oriented Reform of the Criminal Justice System in the European Union, Portugal, 2016, 56, <<https://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/IVOR-Repot-WebVersion.pdf>>, [16.04.2019].

⁶¹ European Forum for Restorative Justice, Victims and Restorative Justice, Country Report Bolívar D., Aersten I., Vanfraechem I. (eds.), 2015, 142, <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2015/05/report_victimsandRJ-2.pdf>, [30.03.2019].

ობას, დანაშაულის სამართლებრივ კვალიფიკაციას, დანაშაულის მსხვერპლთა კატეგორიას ან დანაშაულის მსხვერპლისთვის მიყენებული ზიანის სიმძიმეს.⁶²

3.2.2.2. დირექტივით დადგენილ განმარტებასთან საქართველოში მოქმედი ნორმების შესაბამისობა

საქართველოში არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი იძლევა როგორც აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიების, ისე მედიაციის განმარტებას. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მე-3 მუხლის მე-8 ნაწილის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულების ღონისძიება წარმოადგენს ისეთ „ღონისძიებას, რომელიც კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანს საშუალებს აძლევს, გააცნობიეროს ჩადენილი ქმედებისათვის საკუთარი პასუხისმგებლობა, გამოასწოროს დანაშაულის შედეგები, აანაზღაუროს ზიანი ან/და შეურიგდეს დაზარალებულს“. ხოლო იმავე მუხლის მე-9 ნაწილის თანახმად, მედიაცია არის „კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანსა და დაზარალებულს შორის დიალოგის პროცესი, რომელსაც უძღვება მედიატორი და რომლის მიზანია არასრულწლოვნისა და დაზარალებულის შერიგება და მათ შორის კონფლიქტის გადაწყვეტა“. მოცემული განმარტებების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს არამხოლოდ მედიაცია, არამედ აღდგენითი მართლმსაჯულების სხვა ფორმებიც, რაც თავისთავად მისასაღმებელია. ასევე მისასაღმებელია, რომ მედიაციის განმარტებში მედიაცია წარმოჩენილია როგორც დაზარალებულსა და კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანს შორის დიალოგის პროცესი, რაც თავისთავად გულისხმობს პროცესში ორივე მხარის მონაწილეობას. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანებით დამტკიცებული „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესი და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების“ მე-2 მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის თანახმად, განრიდება - მედიაციის ხელშეკრულების ერთ-ერთ მხარეს წარმოადგენს დაზარალებული. აღნიშნული ჩანაწერი ასევე მიუთითებს დანაშაულის მსხვერპლის ჩართულობაზე. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც წესი, დაზარალებულის უარი არ აფერხებს განრიდების გამოყენებას, მაგრამ დაზარალებულს ნებისმიერ დროს შეუძლია ჩაერთოს მედიაციის პროცესში.⁶³

დადებით ტენდენციების გარდა, საქართველოს კანონმდებლობაში აღინიშნება რიგი ნაკლოვანებებიც. სამწუხაროა, რომ მხოლოდ მედიაციის განმარტებაში მახვილდება ყურადღება დაზარალებულსა და კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანს შორის დიალოგზე, აღმდგენითი მართლმსაჯულების განმარტებაში კი მხოლოდ კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანზე კეთდება აქცენტი, საიდანაც არ იკვეთება, რომ აღმდგენითი მართლმსაჯულებაში ორივე მხარე თანაბრად მნიშვნელოვანია. მართალია, ნორმით გათვალისწინებული მოთხოვნები პასუხობს დაზარალებულის ინტერესებს, მაგრამ მაინც სასურველი იქნებოდა მედიაციის განმარტების მსგავსად, აღდგენითი მართლმსაჯულების განმარტებაში ორივე მხარე თანაბრად ყოფილიყო წარმოჩინელი და აქცენტი ყოფილი გაკეთებული მათ შორის კომუნიკაციაზე. გარდა ამისა, სამწუხაროა, რომ საქართველოშიც,

⁶² Brunilda P., European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU, 2016, 14, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFRJ-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019]; Kasper J., Schlickum G., Weiler E., Der Täter-Opfer-Ausgleich, München, 2014, 81-82.

⁶³ საქართველოში მოქმედი არასრულწლოვანთა განრიდება, <<http://prevention.gov.ge/page/28/geo>> [21.04.2019].

მსგავსად სხვა არაერთი ევროპული ქვეყნისა, აღდგენითი მართლმსაჯულება გამოიყენება ნაკლებად მძიმე ან მძიმე დანაშაულისგან განრიდების ინსტრუმენტად,⁶⁴ რაც დანაშაულის მსხვერპლის პერსპექტივიდან გაუმართლებელი მიდგომაა. მაგალითად თუ დანაშაულის მსხვერპლს არ გაუმართლებს და მის მიმართ დანაშაულს ჩაიდენს წარსულში მრავალჯერ ნასამართლვე პირი, მაშინ მის მიმართ აღდგენითი მართლმსაჯულება, როგორც განრიდების საშუალება ვეღარ იქნება გამოყენებული. ხოლო თუ დანაშაულის მსხვერპლს გაუმართლებს და დამნაშავე არ აღმოჩნდება წარსულში ნასამართლვე, მაშინ მის მიმართ მოხდება აღდგენითი მართლმსაჯულების გამოყენება.⁶⁵ შესაბამისად, სისტემა, რომელიც დანაშაულის მსხვერპლთა გარკვეულ ჯგუფს გამორიცხავს აღდგენითი მართლმსაჯულებიდან, ვერ დააკმაყოფილებს დანაშაულის მსხვერპლის საჭიროებებს.⁶⁶ ასევე სამწუხაროა, რომ საქართველოში მედიაციის პროგრამა ხელმისაწვდომი არ არის სასჯელის აღსრულების ეტაპზე.

3.2.2.3. ინფორმაციის უფლება

დირექტივის მე-4 მუხლი აკეთებს სავალდებულო ხასიათის ჩამონათვალს იმ არსებითი ინფორმაციისა, რომლის მიღების განსაკუთრებული უფლებამოსილება გააჩნია დანაშაულის მსხვერპლს, რათა მაქსიმალურად შესძლოს დირექტივით განმტკიცებული უფლებების რეალიზება. ინფორმაციის მიღების უფლება ასევე ვრცელდება აღდგენით მართლმსაჯულებაზე. შესაბამისად, დირექტივის მე-4 მუხლის საფუძველზე, სახელმწიფო ვალდებულია დანაშაულის მსხვერპლს მიაწოდოს ინფორმაცია აღდგენითი მართლმსაჯულების სერვისებზე, ასეთის არსებობის შემთხვევაში.⁶⁷ ნორმის არსი და მიზანია, რომ დანაშაულის მსხვერპლისთვის ინფორმაციის მიწოდებით უზრუნველყოფილი იქნას აღდგენითი მართლმსაჯულების ხელმისაწვდომობა.⁶⁸

3.2.2.4. აღდგენითი მართლმსაჯულების სტანდარტები

მიუხედავად იმისა, რომ დირექტივით დანაშაულის მსხვერპლისთვის არ იქნა გარანტირებული აღდგენით მართლმსაჯულებაზე წვდომის უფლება, დირექტივა მოითხოვს, რომ თუ აღდგენითი მართლმსაჯულება შეთავაზებულ იქნება დანაშაულის მსხვერპლისთვის, მაშინ იგი უნდა პასუხობ-

⁶⁴ *Kilchling M., Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.), Viktimologie und Opferrechte, Schriftenreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 63-64; Kasper J., Schlickum G., Weiler E., Der Täter-Opfer-Ausgleich, München, 2014, 54-55.*

⁶⁵ *Kilchling M., Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.), Viktimologie und Opferrechte, Schriftenreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 76.*

⁶⁶ იქვე, 78.; *Gavrielides T., The Victims' Directive and What Victims Want From Restorative Justice, Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice, London, 2015, 13, <https://www.researchgate.net/publication/276107075_The_Victims'_Directive_and_What_Victims_Want_From_Restorative_Justice>, [16.04.2019].*

⁶⁷ *Brunilda P., European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU, 2016, 10, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFRJ-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019].*

⁶⁸ *Kilchling M., Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.), Viktimologie und Opferrechte, Schriftenreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 72.*

დეს დირექტივით დადგენილ სტანდარტებს, რომლებიც თავის მხრივ წარმოადგენენ დანაშაულის მსხვერპლის დაცვის მინიმალურ გარანტიებს.⁶⁹

დირექტივის მე-12 მუხლი სახელმწიფოებს ავალდებულებს, აღდგენითი მართლმსაჯულების მოქმედების შემთხვევაში, გაატარონ შესაბამისი ღონისძიებები, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დანაშაულის მსხვერპლის მეორეული და განმეორებითი ვიქტიმიზაცია, შეშინება და შურისძიება. გარდა ამისა, დირექტივა მოითხოვს, რომ თუ დანაშაულის მსხვერპლი გადაწყვეტს აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამაში მონაწილეობას, მას წვდომა ჰქონდეს უსაფრთხო და კომპეტენტურ მომსახურებაზე.

დირექტივა მოითხოვს, რომ დანაშაულის მსხვერპლის მონაწილეობა იყოს ნებაყოფლობითი, ამასთან გამოყოფს სამ მიმართულებას: პირველ რიგში სახეზე უნდა იყოს დანაშაულის მსხვერპლის ნებაყოფლობითი გადაწყვეტილება აღდგენით მართლმსაჯულებაში მონაწილეობის შესახებ. მოცემული გადაწყვეტილება უნდა ემყარებოდეს ინფორმირებულ თანხმობას, რომელსაც თავის მხრივ წინ უნდა უსწრებდეს დანაშაულის მსხვერპლისთვის სრული და მიუკერძოებელი ინფორმაციის მიწოდება პროცესის, პროცესის სავარაუდო შედეგებისა და შეთანხმების არსებობის შემთხვევაში, მის შესრულებაზე ზედამხედველობის პროცედურების შესახებ. გარდა ამისა, პროცესში მონაწილეობის შესახებ თანხმობა შეიძლება ნებისმიერ დროს უკან იქნეს გამოთხოვილი, ანუ დანაშაულის მსხვერპლს ნებისმიერ დროს უნდა შეეძლოს უარი თქვას პროცესის გაგრძელებაზე. და ბოლოს, აღდგენითი მართლმსაჯულების ფარგლებში მიღწეული ნებისმიერი შეთანხმება უნდა იყოს ნებაყოფლობითი.⁷⁰

დირექტივა ასევე მოითხოვს კონფიდენციალურობის დაცვას, დირექტივის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულების ფარგლებში, არასაჯაროდ განხორციელებული საუბრები არ შეიძლება განმჟღავნდეს, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მხარეები ამაზე შეთანხმებიან ან თუ ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, გამჟღავნების მიმართ არსებობს უფრო დიდი საჯარო ინტერესი. დირექტივის პრეამბულის 46-ე პუნქტის თანახმად, თუ პროცესის დროს ადგილი ექნება მაგალითად მუქარას ან ძალადობის სხვა ფორმით გამოვლინებას, მაშინ აღნიშნული შეიძლება გახდეს გამჟღავნების საფუძველი. მოცემული დებულების მთავარი მიზანია, რომ დაიცვას დანაშაულის მსხვერპლი და არ მოხდეს დამნაშავის მიერ პროცესის გამოყენება დანაშაულის მსხვერპლის განმეორებითი ვიქტიმიზაციის, დაშინებისა და შურისძიების მიზნით.⁷¹

დირექტივა ასევე მოითხოვს, რომ დამნაშავემ აღიაროს საქმის ძირითადი ფაქტებრივი გარემოებები. ლიტერატურაში ამ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებული პოზიციები არსებობს და ერთმანეთს უპირისპირდება სამართლებრივი და ფსიქოლოგიური ასპექტები. სამართლებრივი კუთხით, ფაქტიურად აზრი ეკარგება უდანაშაულობის პრეზუმციასა და დუმილის უფლებას, თუ

⁶⁹ European Forum for Restorative Justice, Practice Guide for Restorative Justice Services, The Victims' Directive Challenges and Opportunities for Restorative Justice, Belgium, 2016, 4, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>, [15.04.2019]; *Gavrielides T.*, The Victims' Directive and What Victims Want From Restorative Justice, *Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*, London, 2015, 19, <https://www.researchgate.net/publication/276107075_The_Victims'_Directive_and_What_Victims_Want_From_Restorative_Justice>, [16.04.2019].

⁷⁰ *Lauwaert K.*, European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice, *Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.)*, Oxfordshire, NY, 2015, 257.

⁷¹ იქვე, 255; *Brunilda P.*, *European Forum for Restorative Justice*, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU, 2016, 15, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFJR-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>> [1.04.2019].

ბრალდებული არ უარყოფს, რომ იგი მონაწილეობდა დანაშაულში. მაშინ ბრალის აღიარების შემთხვევაში, მედიაციის შედეგად მიღწეული შეთანხმება აუცილებლად უნდა იწვევდეს სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტას. ფსიქოლოგიური კუთხით, მხოლოდ ბრალდებულის მიერ ბრალის სრული აღიარების შემდეგ ექნება აზრი დანაშაულის მსხვერპლისთვის აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესში მონაწილეობას. დირექტივამ შეარჩია შუალედური პოზიცია, იგი იმეორებს ევროპის საბჭოს 1999 წლის რეკომენდაციის პოზიციას, რომლითაც იგი არ მოითხოვს ბრალის აღიარებას. მინიმალური მოთხოვნაა, რომ დამნაშავემ სრულად არ უარყოს ფაქტები. დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შორის კომუნიკაციის დაწყებისათვის საკმარისია, რომ დამნაშავემ სრულად ან ნახევრად აღიაროს მომხდარში მისი მონაწილეობა.⁷²

დირექტივის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულების ფარგლებში მიღწეული შეთანხმება შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს სისხლის სამართლის პროცესში. მოცემული დებულების მნიშვნელოვანი მიღწევა ისაა, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულებას უკავშირებს სისხლის სამართლის პროცესს და თავიდან იცილებს აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარებას სისხლის სამართლის პროცესისგან დამოუკიდებლად. აღსანიშნავია, რომ დირექტივის თავდაპირველი პროექტი სიტყვა „შეიძლება“ ნაცვლად შეიცვალა სიტყვა „უნდას“. აღნიშნული ფორმულირება დიდ აქცენტს აკეთებდა აღდგენითი მართლმსაჯულების შედეგზე და ამასთან ერთად, მხარეებს ართმევდა თავისუფლებას, თვითონ გადაეწყვიტათ, გამოიყენებდნენ თუ არა შეთანხმებას სისხლის სამართლის პროცესში.⁷³ შესაბამისად იგი უარყოფილი იქნა დირექტივის საბოლოო პროექტში.

დირექტივაში ასევე ჩადებულია უსაფრთხოების მოთხოვნა. მე-12 მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი მოითხოვს, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამები გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ მაშინ, თუ იგი შედის დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესში. გარდა ამისა, დირექტივის პრეამბულის 46-ე პუნქტი აღნიშნავს, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამებმა პირველ რიგში უნდა გაითვალისწინონ დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესები და საჭიროებები. აღდგენითი მართლმსაჯულების ევროპული ფორუმის მოსაზრებით, დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესების დაცვა დირექტივის მიზნებში შედის, თუმცა აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესში მხოლოდ დანაშაულის მსხვერპლის საჭიროებებზე აპელირებით ირღვევა მართლმსაჯულების მთავარი პრინციპი - ნეიტრალურობა, ანუ დაბალანსებული მიდგომა დანაშაულის მსხვერპლის, დამნაშავისა და საზოგადოების ინტერესებს შორის.⁷⁴ კილჩლინგი თვლის, რომ ჩანანერი უხემ შეუსაბამობაში მოდის მიუკერძოებლობის პრინციპთან.⁷⁵ ლაუვერტის მოსაზრებით არ არის გასაკვირი, რომ დანაშაულის მსხვერპლისათვის მიძღვნილ დოკუმენტში ყურადღება მახვილდება დანაშაულის მსხვერპლზე, თუმცა თვლის, რომ სამწუხაროდ დირექტივის მე-12 მუხლი საფუძველს უყრის იდეას, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულება განხილულ იქნეს როგორც მხოლოდ და მხოლოდ დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესების გამტარებელი ინსტრუმენტი.⁷⁶

⁷² Lauwaert K., *European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.)*, Oxfordshire, NY, 2015, 257.

⁷³ იქვე.

⁷⁴ Brunilda P., *European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU*, 2016, 15, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFRI-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>, [1.04.2019].

⁷⁵ Kilchling M., *Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und Österreichischer Perspektive, Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.)*, *Viktimologie und Opferrechte*, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 72.

⁷⁶ Lauwaert K., *European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.)*, Oxfordshire, NY, 2015, 267.

3.2.2.5. დირექტივის სტანდარტების გამოყენება საქართველოში

თუ საქართველოში მოქმედ აღდგენით მართლმსაჯულებას დირექტივის დებულებებს შევადარებთ, დავინახავთ, რომ საქართველო შეძლებისდაგვარად ცდილობს ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოსვლას. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანებით დამტკიცებული „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესის და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების“ მე-3 მუხლში მოცემულია განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის პრინციპები, რომელთა შორისაც გხვდება ნებაყოფლობითობა და კონფიდენციალურობაც. თუმცა მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად, მედიაციაში მონაღწე არასრულწლოვანმა უნდა აღიაროს დანაშაულის ჩადენა.⁷⁷

დირექტივის მიერ დადგენილი სტანდარტების განხილვის შემდეგ შეიძლება უკვე გარკვევა, თუ რამდენადაა შესაძლებელი სრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში მოქმედი განრიდების ერთ-ერთი პირობის, კერძოდ ზიანის ნაწილობრივ ან სრული ანაზღაურების მიჩნევა აღდგენით მართლმსაჯულებად.

დირექტივის დებულებებიდან გამომდინარეობს, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების მნიშვნელოვანი პრინციპებია **ნებაყოფლობითობა** და **მონაწილეობა**.⁷⁸ შესაბამისად, აუცილებელია, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამაში საკუთარი არჩევანის საფუძველზე მონაწილეობდნენ დანაშაულის მსხვერპლი და დამნაშავე.

საქართველოში განრიდების პროცესში დაზარალებული ფაქტიურად მიზერულად არის ჩართული, ისიც არა დამნაშავესთან კომუნიკაციისა და დიალოგის მიზნით, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ პროკურორთან კონსულტაციის გავლის მიზნით. შესაბამისად, დაზარალებულს და დამნაშავეს შორის არ მყარდება კომუნიკაცია. პროკურორის კონსულტაცია რთულია ჩაითვალოს არაპირდაპირ კომუნიკაციად, ვინაიდან არაპირდაპირი კომუნიკაცია გულისხმობს წერილით, აუდიო ჩანაწერით, ტელეფონით ან სხვა ტექნიკური საშუალებებით უშუალოდ დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შორის და არა პროკურორსა და დაზარალებულს შორის ურთიერთობას.⁷⁹

კომუნიკაციის ელემენტის ნაკლებობის გარდა, ასევე მნიშვნელოვანია ნებაყოფლობითობის ელემენტი. სსსკ ითვალისწინებს მხოლოდ დაზარალებულთან კონსულტაციას. სიტყვა „კონსულტაციიდან“ ჩანს, რომ თუ დაზარალებული არ დაეთანხმება პროკურორის გადაწყვეტილებას, პროკურორს მაინც შეუძლია განრიდების გაფორმება. შესაბამისად, საჭირო არ არის დაზარალებულის თანხმობა. აღნიშნული ცხადყოფს, რომ განრიდების შემთხვევაში შეიძლება უგულებელყოფილ იქნეს ნებაყოფლობითობის ელემენტიც, რამაც თავის მხრივ შეიძლება გამოიწვიოს დაზარალებულის მეორეული ვიქტიმიზაცია. გარდა ამისა, დირექტივა მოითხოვს, რომ პროცესი წარმართოს „მესამე, მიუკერძოებელი პირის“ მონაწილეობით. პროკურორი კი ვერ ჩაითვლება ასეთად, ვინაიდან იგი პროცესში წარმოადგენს მხარს და გააჩნია კონკრეტული ინტერესი.

⁷⁷ საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/06/2015, მუხლი 40, „დ“ ქვეპუნქტი, <<https://matsne.gov.ge/document/view/2877281?publication=13>>, [21.04.2019].

⁷⁸ Kasper J., Schlickum G., Weiler E., Der Täter-Opfer-Ausgleich, München, 2014, 34; Lauwaert K., European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice, Victims and Restorative Justice Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 257; Daimagüler M G., Der Verletzte im Strafverfahren, Handbuch für die Praxis, München, 2016, 301.

⁷⁹ Lauwaert K., European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 256.

განრიდების ინსტიტუტი მოქმედებს მრავალ სახელმწიფოში, მათ შორის გერმანიაში და ავსტრიაში. ორივე ქვეყანის კანონმდებლობაში განრიდების პირობათა ჩამონათვალში გხვდება დანაშაულის მსხვერპლსა და დამნაშავეს შორის მედიაცია, რამაც თავის თავში შეიძლება გააერთიანოს ზიანის ანაზღაურება, მაგრამ მოითხოვს დანაშაულის მსხვერპლისა და დამნაშავეს მონაწილეობასა და მათ შორის კომუნიკაციას.⁸⁰ აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში სრულწლოვანთა სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში მოქმედი განრიდების პროგრამა არ შეიცავს აღდგენითი მართლმსაჯულების ელემენტებს.⁸¹

4. დასკვნა

კვლევა ცხადყოფს, რომ ევროკავშირის დონეზე უფრო და უფრო დიდი ყურადღება ეთმობა აღდგენით მართლმსაჯულებას. თანდათან იხვეწება რეგულაციები, რაც თავის მხრივ ხელს უწყობს დანაშაულის მსხვერპლის სამართლებრივი მდგომარეობის გაძლიერებას. დანაშაულის მსხვერპლის დაცვის მექანიზმებზე ყურადღების გამახვილებით, ევროკავშირმა კიდევ ერთხელ აღიარა დანაშაულის მსხვერპლის მეორეული ვიქტიმიზაციისგან დაცვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა. თუმცა, სამწუხაროა, რომ დირექტივა დანაშაულის მსხვერპლისთვის არ აწესებს აღდგენით მართლმსაჯულებაზე წვდომის უფლებას და სახელმწიფოების დისკრეციაში ტოვებს, დანერგავს თუ არა იგი აღდგენით მართლმსაჯულებას. გარდა ამისა, სამწუხაროა, რომ დირექტივა აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელებისას წინ წევს მხოლოდ დანაშაულის მსხვერპლის ინტერესებს, რაც საფრთხეს უქმნის აღდგენითი მართლმსაჯულების ნეიტრალურობას.

საქართველოში არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში მოქმედი მედიაციის პროგრამა ევროინტეგრაციის გზაზე მდგარი საქართველოსთვის წინგადადგმული ნაბიჯია. ასევე აღსანიშნავია, რომ მედიაციის პროგრამა უმეტესწილად შეესაბამება ევროპულ სტანდარტებს, თუმცა კვლავ რჩება მისი დახვეწის საჭიროება. რაც შეეხება სრულწლოვანთა მართლმსაჯულებას, მასში არ მოქმედებს აღდგენითი მართლმსაჯულება, ვინაიდან განრიდების ფარგლებში მხოლოდ ზიანის ანაზღაურება ვერ აკმაყოფილებს იმ პრინციპებსა და სტანდარტებს, რომლებიც დადგენილია დირექტივის მიერ და რომლებიც აღიარებულია საერთაშორისო პრაქტიკით. შესაბამისად, დანაშაულის მსხვერპლის საჭიროებებზე ადეკვატურად პასუხისმართვის, სასურველი იქნება, თუ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამები ასევე დაინერგება სრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში.

⁸⁰ Meyer - Großner L., Schmidt B., Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen, Beckliche Kurzkommentare, München, 2018, 815, 853-854; Satzger H., Schluckebier W., Widmaier G., Strafprozessordnung mit GVG und EMRK Kommentar, Heymanns Kommentare, Köln, 2018, 991, 1012-1013; § 204, Strafprozessordnung von Österreich, 9/12/1975, <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>>, [21.04.2019].

⁸¹ 2017 წელს გერმანულ -ქართულ სისხლის სამართლის ჟურნალში გამოქვეყნებულ სტატიაში „სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის უფლებები ევროპული და ქართული კანონმდებლობის მიხედვით“, აღნიშნული იყო, რომ სრულწლოვანთა მიმართაც მოქმედებს აღდგენითი მართლმსაჯულება. მასში ნაგულისხმევ იქნა განრიდების ფარგლებში ბრალდებულის მიერ ზიანის სრულად ან ნაწილობრივ ანაზღაურება. თუმცა განვითარებული პრაქტიკიდან გამომდინარე, ამჟამად შესაძლებელია მიჩნეულ იქნეს, რომ კომპენსაცია ვერ ჩაითვლება აღდგენით მართლმსაჯულებად, ვინაიდან იგი ვერ აკმაყოფილებს აღდგენითი მართლმსაჯულების მნიშვნელოვან ელემენტს – მხარეთა კომუნიკაციასა და ნებაყოფლობითობას, იხ. თანდილაშვილი ბ., სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის უფლებები ევროპული და ქართული კანონმდებლობის მიხედვით, გერმანულ - ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი, No. 2, 2017, 55-56, <<http://www.dgstz.de/storage/documents/HLIfkffRj6FKuZ237r81AsxGklyisXchAZW9ySTc.pdf>>, [03.04.2019].

ბიბლიოგრაფია:

1. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 09/10/2009.
2. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, 12/06/2015.
3. საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2016 წლის 1 თებერვლის №120 ბრძანება „არასრულწლოვნის მიმართ განრიდების/განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის გამოყენების წესისა და მხარეებს შორის გასაფორმებელი ხელშეკრულების ძირითადი პირობების დამტკიცების შესახებ“.
4. თანდღილაშვილი ხ., სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის უფლებები ევროპული და ქართული კანონმდებლობის მიხედვით, ჟურნ. გერმანულ-ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი, No. 2, 2017, 55-56, <<http://www.dgstz.de/storage/documents/HLIfKffRj6fKu2z37r81AsxGikyisXchAZW9ySTc.pdf>>, [03.04.2019].
5. თოლორაია ლ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები, თბ., 2015, 487-488.
6. ჩხეიძე ი., არასრულწლოვანთა განრიდება-მედიაციის პროგრამა, ქუთაისი, 2018, 4.
7. Council Framework Decision of 15th March 2001 on the Standing of Victims in Criminal Proceedings (2001/220/JHA), 15/03/2001.
8. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, A/RES/40/34, 29/11/1985.
9. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25th October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, 25/10/2012. ECOSOC Resolution 2002/12, Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters, 2002.
10. Recommendation №R (99) 19 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Mediation in Penal Matters, 15/11/1999.
11. Strafprozessordnung (StPO) von Österreich, 9/12/1975, <<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>>.
12. APAV, IVOR Report, Implementing Victim-Oriented Reform of the Criminal Justice System in the European Union, Portugal, 2016, 55-56, <<https://www.apav.pt/ivor/images/ivor/PDFs/IVOR-Repot-WebVersion.pdf>>, [16.04.2019].
13. Bachinger L.M., Pelikan C., Victim and Mediation in Austria, Victims and Restorative Justice, Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.), Oxfordshire, NY, 2015, 91.
14. Béal C., Justice Restaurative et Justice Pénale, Journal Rue Descartes, 2018/1, (№ 93), 60, <https://www.cairn.info/revue-rue-descartes-2018-1-page-58.htm?try_download=1&contenu=article>.
15. Beloof D., Victims' Rights, A Documentary and Reference Guide, USA, 2012, 20-24.
16. Blackstock J., Protecting Victims: EU Competences and Mechanisms for Safeguards, Symposium "Legal Perspectives on the Victim", 2012, 8, <<http://2bqk8cdew6192tsu41lay8t.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2015/02/Protecting-Victims-EU-Competences-and-mechanisms-for-safeguards.pdf>>.
17. Borgers M., Implementing Framework Decisions, Journal Common Market Law Review, Vol. 44, 1361-1386, 2007, 1361, <<https://pdfs.semanticscholar.org/4c26/394a09f32b1dcb956bec8622c7a131df9cd.pdf>>, [13.04.2019].
18. Brunilda P., European Forum for Restorative Justice, Briefing Paper about the Regulation of Restorative Justice in the Directive 2012/29/EU, 2016, 3, 9-10, 12-16, <<http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/EFJR-Briefing-Paper-RJ-in-the-Victims-Directive.pdf>>.
19. Buczma S., Kierzyńska R., Protection of Victims of Crime in the View of the Directive 2012/29/EU Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime in the European Union and the Directive 2011/99/EU on the European Protection Order, Judicial Academy of the Slovak Republic, 1-2, <http://www.ja-sr.sk/files/Kierzyńska_Buczma_Protection%20of%20victims.pdf>.
20. Cario R., Justice Restaurative: Principes et Promesses, Journal Les Cahiers Dynamiques, 2014/1 (№ 59), 24, <<https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-dynamiques-2014-1-page-24.htm>>.
21. Daimagüler M G., Der Verletzte im Strafverfahren, Handbuch für die Praxis, München, 2016, 301.

22. *Dearing A.*, Justice for Victims of Crime, Human Dignity as the Foundation of Criminal Justice in Europe, Switzerland, 2017, 341.
23. *Deymié B.*, Justice Restaurative: Le Dialogue Avant la Peine, Journal Revue Projet, 2018/5 (№ 366), 79-80, <<https://www.cairn.info/revue-projet-2018-5-page-79.htm>>.
24. European Commission, DG Justice, Guidance Document Related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25th October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Ref. Ares(2013)3763804 , 2013, 32-33.
25. European Forum for Restorative Justice, Practice Guide for Restorative Justice Services, The Victims' Directive Challenges and Opportunities for Restorative Justice, Belgium, 2016, 4, 6, 8, 16-17, <<http://www.eu-forumrj.org/wp-content/uploads/2017/03/Practice-guide-with-cover-page-for-website.pdf>>.
26. European Forum for Restorative Justice, Victims and Restorative Justice, Country Report, Bolívar D., Aersten I., Vanfraechem I. (eds.), 2015, 142, <http://www.euforumrj.org/wp-content/uploads/2015/05/report_victimsandRJ-2.pdf >, [30.03.2019].
27. *Gade C. B. N.*, "Restorative Justice": History of the Term's International and Danish Use, Nordic Mediation Research, Nyland A., Ervasti K., Adrian L. (eds.), 2018, 32-37, <<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007-978-3-319-73019-6.pdf>>.
28. *Gavrielides T.*, The Victims' Directive and What Victims Want From Restorative Justice, Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice, London, 2015, 2, 8-11, 13, 19, <https://www.researchgate.net/publication/276107075_The_Victims'_-Directive_and_What_Victims_Want_From_Restorative_Justice>.
29. *Herman S.*, Parallel Justice for Victims of Crime, Washington, DC, 2010, VIII- IX, 40.
30. *Kasper J., Schlickum G., Weiler E.*, Der Täter-Opfer-Ausgleich, München, 2014, 1- 4, 20, 34, 43-44, 54-55, 81-82.
31. *Kilchling M.*, Opferrechte und Restorative Justice, Opferrechte in Europäischer, Rechtsvergleichender und österreichischer Perspektive, *Sautner L., Jesionek U. (Hrsg.)*, Viktimologie und Opferrechte, Schriftreihe der Weisser Ring Forschungsgesellschaft, Band 8, Innsbruck, 2017, 54-55, 64-65, 67, 71-72, 76, 78.
32. *Lauwaert K.*, European Criminal Justice Policies on Victims and Restorative Justice, Victims and Restorative Justice, *Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.)*, Oxfordshire, NY, 2015, 245, 248, 255-257, 260, 267.
33. *Meyer - Großner L., Schmidt B.*, Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen, Beckliche Kurzkommenare, München 2018, 815, 853-854.
34. *Moyersoén J.*, Chronique d'une Justice Restaurative au-delà des Frontières, Journal Les Cahiers Dynamiques, 2014/1 (№59), 96, <<https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-dynamiques-2014-1-page-96.htm>>.
35. *Satzger H., Schluckebier W., Widmaier G.*, Strafprozessordnung mit GVG und EMRK Kommentar, Heymanns Kommenatare, Köln, 2018, 991, 1012-1013.
36. *Vanfraechem I., Bolívar D.*, Restorative Justice and Victims of Crime, Victims and Restorative Justice, *Vanfraechem I., Bolívar D., Aersten I. (eds.)*, Oxfordshire, NY, 2015, 49-51,53-54.
37. *Zehr H.*, The Little Book of Restorative Justice, NY, 2015, 13-20, 30, 57.
38. *Zehr H., Stutzman Amstutz L., MacRae A., Pranis K.*, The Big Book of Restorative Justice, NY, 2015, 136.
39. მედიაციის პროგრამასთან დაკავშირებით < <http://prevention.gov.ge/page/31/geo>>.
40. გერმანიაში აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-DE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=1&member=1>.
41. ავსტრიაში აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-AT-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=5&member=1>.

42. საფრანგეთში აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-FR-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=5&member=1>.
43. ფინეთში აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-FI-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=1&member=1#n10>.
44. შვედეთში აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-SE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=5&member=1>.
45. ბელგიაში აღდგენით მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებით <https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-171-BE-maximizeMS-en.do?clang=en&idSubpage=1&member=1>.